

A Zelenszkij- jelenség

Fedinec Csilla elmondja,
hogyan lett a filmes
guruból államelnök

WIKIMEDIA

Ha valaki azt hiszi, hogy most elbeszélem az államtitkokat, az gyorsan tegye le a lapot. De akit érdekel az, hogyan nézett ki a történet egy majdnem hétköznapi polgár szemszögéből, azt biztatom a továbbolvasásra.

Világtrend, hogy nem politikusokból lesznek államok csúcsvezetői. Ez a csoda Ukrajnával is megtörtént. Ukrajnában az első számú politikus az államfő. Elnöki-parlamentáris és parlamentáris-elnöki rendszer váltogatja egymást, de az utóbbi esetben is igen erős az ukrán elnök pozíciója. 2019-ben az elnökválasztást a jogász végzettségű Volodimir Zelenskij nyerte meg, aki kvízműsorokkal kezdte, majd a filmes szakmában vált közismertté, színész, producer, menedzser, forgatókönyvíró is.

Ukrajnában az elnökválasztási kampány előtt már hónapokkal elkezdik mérni a lehetséges jelöltek népszerűségét, és ezekbe a mérésekbe mindig bekerülnek úgynevezett népszerű emberek is, „mi lenne, ha” alapon. 2018-ban először egy art rock-sztárt „mértek”, majd felkerült Zelenskij, *A nép szolgája* című filmsorozat írója és főszereplője. Szilveszter éjfélkor az egyik tévécsatorna nem az elnöki köszöntőbeszédet, hanem Zelenskij bejelentését közvetítette, hogy indul az elnökválasztáson.

A filmsorozat

Figyelem, spoiler következik. „Szeretem az országomat, szeretem a feleségemet, szeretem a kutyámat” – így kezdődik a tévéfilmsorozat főcímdala, amely alatt az államelnök bebiciklizik a hivatalába. Az elnök korábban egyszerű iskolai tanárember volt, aki egy alkalommal, türelmét vesztve, életében először cenzúrázatlan kifejezésekre ragadtatja magát a politikusoktól származó hazugságok hallatán, s ezt a kifakadást az egyik élelmes diák felveszi a mobiltelefonjával és a videót kirakja az internetre. A tanárt azonban ezzel nem lejárhatja, amint az várható lenne, hanem pont az ellenkezője történik: villámsebessé országos népszerűsége tesz szert az ember, aki kimondta az igazat. A hihetetlen népszerűség szárnyán megválasztják

az ország elnökének. Az államelnök eleinte nem adja fel az iskolai állását, megtartja az óráit. Az ország oligarchái le vannak döbbenve, és megrendelik az életrajzát, hogy megtudják, ki is ez az ember. Ilyenek derülnek ki róla, hogy lakása nincs, a szüleivel él, bankszámlán pénze nincs, egyszer vett hitelre egy mikrohullámút, amit havi részletekben törlesztett, fizetett tüntetéseken nem vett részt.

Az elnök környezete, amely az előző elnöktől örökölt környezet, csodálatra méltó. A rezidencián, ahol a papagáj a kalitkában az előző elnök nevét viseli, a nép szolgájának szolgálói szolgálnak. Van köztük motivátor, akinek az a feladata, hogy

folyamatosan egekbe magasztalja, ezzel járulva hozzá az önbecsülése növeléséhez. Egyéb esetekben pszichológus van a segítségére, akinek szintén van egy saját pszichológusa, hogy segítsen túlélni az előző pszichológusnak egy politikussal való szembesülést. Van sámán is arra az esetre, ha az ülőmunkától megfájdulnának az elnök térdei. A plasztikai sebészek gyorsan előállítják a kikö-

Kvízműsorokkal kezdte, majd a filmes szakmában vált közismertté, színész, producer, menedzser, forgatókönyvíró is. A túlóladalon: Zelenskij *A nép szolgája* című sorozatban

pött mását: ő fogja felavatni a szobrokat, megnyitni az ellenzék pizzázóját és meghalni a mesterlövész golyójától, már ha erre szükség lenne.

Az elnökkel a nagy nap előtt gyakoroltatják a beiktatási ceremónia részleteit. Az elnöknek, aki egyébként oroszul beszél, az előre megírt beszédet természetesen ukránul kell felolvasnia, ami nem könnyű. Ez egyébként nem a vicc kategória a filmben, hogy aki csak oroszul tud, annak elsőre bizony nehezen megy az ukrán. Szóval az elnöknek folyton összeakad a nyelve, szükség van arcizomlazító gyakorlatokra is. Azt is gyakorolnia kell, hogyan fogjon kezét a megjelenő államfővel – Angela Merkel német kancellár esetében vigyáznia kell, hogy ő legyen a domináns kézfogó, ettől függ a támogatás mértéke. Bejön a francia elnök, Sarkozy és az orosz elnök, Putyin mása is a gyakorláshoz, ám ekkor a ceremóniamester hirtelen észbe kap, és elnézést kér, hogy véletlenül az előző elnök beiktatásának vendéglistáját vették elő, tehát ezek nem lesznek jelen, nem kell velük gyakorolni, Lukasenka belarusz elnök tiszteletére pedig felállni sem

A beszédet az elnök végül nem olvassa fel, hanem improvizál, azt mondja, hogy nem fog itt ígérgetni, mert nem lenne helyes. A nép helyesli, hogy nincs pusztán ígérgetés, azonban a kabinetfőnöke szerint ezt úgy is lehet értelmezni, hogy nincs programja. A beiktatás után az előző elnök nem akarja beengedni a dolgozósobájába, puskával fenyegetőzik, amelyet ajándékba kapott az ungvári vámparancsnoktól. A régi elnök azon siránkozik, hogy az újat 60%-kal választották meg, ő viszont csak 3,5%-ot kapott, de ez szerinte annak az eredménye, hogy az egész nép tévedett. A vereséget elviselni képtelen, és azért könyörög, hogy akkor legalább Kárpátját adják neki.

Amikor az új elnök először lép be a parlamentbe, éppen verik egymást a képviselők. Beszédében az elnök elmagyar-

rázza, hogy mi az a demokrácia, és hogy a képviselők és az elnök is a nép választottjai – őket a nép alkalmazza, munkájukért a népek tartoznak elszámolással. Az első lépés az államapparátuson való takarékoskodás. Az elnök ötlete, hogy a kormány, a parlament és az elnöki hivatal költözzön egy épületbe, a város szé-
lére, a világkiállítási pavilonba, ezzel a belvárosban megszűnnek a dugók, amit a hivatali limuzinok okoznak. Zárójelben teszem hozzá, hogy a valóságban ezek az épületek egymás mellett, egy utcában, az utcának ugyanazon az oldalán helyezkednek el, az utca végén a Lobanovszkij Stadionnal.

No de vissza a filmhez. Az új helyen a parlamentnek egy kicsi terem jut, nem fér be a 450 képviselő, ezért számukat a terem méretéhez szabva 70 főre csökkentik. Az elnök már majdnem megőrül a rengeteg megtakarításnak, amikor kiderül, hogy minden, amit megspóroltak, ráment a költözésre és a felújításra. A tévé leadja, hogy a miniszterek továbbra is limuzinnal járnak, csak az utolsó sarkon ülnek át a kerékpárra, szemfényvesztés az egész reform, az elnök nem azzal foglalkozik, hogy az orvosok már két hónapja nem kaptak fizetést, hanem költözködik.

Az elnöki dolgozósoba fényűző berendezését nem költöztetik, az új elnök a puritán környezetet szereti, így nevelték a szülei. Az egyetlen örökös „bútordarab” a titkárnő, aki az első elnök óta ugyanaz. Közben a szülei a tudta nélkül belekezdnek a lakás felújításába, s amikor a mesterek ráébrednek, hogy kicsodák a megrendelők, attól kezdve minden ingyen van,

csak a fiuk – aki persze egyelőre nem tud róla – tartozik majd egész kicsi szívességekkel. Nemcsak felújítják a kopott lakást, de a múzeumok zsúfolásig telehordják festményekkel, műtárgyakkal, ingyen természetesen. Satöbbi. Satöbbi. Satöbbi. Mindez három évadon keresztül. Az első 2016-ban, a másodikat 2017-ben, a harmadikat pedig 2019-ben, közvetlenül az elnökválasztás előtt mutatták be a televízióban.

A választások

A félreértések elkerülése végett, következik a való élet. Ukrajnában az elnökválasztás egyfordulós, amennyiben valamelyik jelöltnek sikerül megszereznie a szavazatok 50%-át plusz egy szavazatot – ilyen még nem volt; s ha ez nem sikerül, akkor

a két legtöbb szavazatot szerzett jelölt jut a második fordulóba.

Az első fordulóra 2019. március 31-én került sor. Ezen a vasárnap reggelen arra ébredtek az emberek, hogy átállították az órákat, többek között Ukrajnában és Magyarországon is. Oroszországban már korábban eltörölték az óra-

átállítást, így most Kijevben és Moszkvában ugyanannyit mutatott az óra – eggyel többet, mint Budapesten. Kárpátalján és Ivano-Frankivszk megyékben (a két megye a Kárpátok két oldala) lavinaveszély fenyegetett. Egyébként az országban 20 fok körüli volt a nappali hőmérséklet, kellemes volt tehát az idő.

Soha ennyi elnökjelölt még nem indult Ukrajnában, összesen 39, s ezek már azok, akik a törvényességi rostán fennmaradtak, a jelentkezők száma megközelítette a százat. A legesélyesebbek a hivatalban levő elnök, Petro Porosenko, kijevi lakos, pártonkívüli, a többszörös volt kormányfő Julia Timosenko, saját bevallása szerint Kijev megyében egy Kozin nevű falu lakója, a Haza Párt tagja, a párt parlamenti frakciójának vezetője, és Volodimir Zelenszkij, kijevi lakos, pártonkívüli, „A nép szolgálja” Párt jelöltje volt. A választásra jogosultak száma belföldön (a szavazás megkezdésekor): 27 792 920 fő (+ 641 845 fő, akik nem közvetlenül a szavazóhelyiségben szavaznak – otthon, kórházban, katonai alakulatnál, börtönben). Ebből Kárpátalján 943 057 (+ 11 935) fő. Közigazgatási egységek szintjén a legtöbb választó, egységenként kétmillió fölött, Kijev városban, Harkiv és Dnyipropetrovsk megyékben található.

Lólengésben A nép szolgájában

Fent: Szerhij Taruta parlamenti képviselő és üzletember, Volodimir Zelenszkij és Julija Timosenko, a Haza (Batykivcsina) párt vezetője – az államfőjelöltek kartonfigurái egy politikai performansz alatt az ukrán elnökválasztás előtt három nappal

Középen: A második államfői mandátumára pályázó Petro Porosenko és Volodimir Zelenszkij, mielőtt megkezdődik nyilvános választási vitájuk

Lent: Kampánystábjá tagjaival ünnepel, miután megnyerte az ukrán elnökválasztás második fordulóját

A választás külföldön, Ausztráliában, Canberrában kezdődött meg március 30-án (közép-európai idő szerint este 9-kor), az utolsó szavazóhelyiséget az Egyesült Államokban, San Franciscóban zárták be április 1-jén reggel (közép-európai idő szerint 5 órakor). Külföldön a világ 72 országában (101 választókerületben) szavaznak a nagykövetségek és konzulátusok helyiségében. Oroszország területén sehol nem lehet voksolni. A legtöbb külföldön szavazó Moldáviában (52 ezer) jelentkezett be, a legkevesebb a Koszovóban állomásozó katonai alakulatnál (kevesebb mint 50 fő). A külföldön szavazáshoz regisztrálni kellett a választói névjegyzékben, ez alapján összesen 420 ezer emberre lehetett számítani. Egy Kínában tanuló diák lány címlapra került azzal, hogy 650 kilométert utazott azért, hogy voksolhasson.

Az országban nagy volt a biztonsági készültség. Mozgósították a rendőrséget, annak különleges alakulatait, a belügyminisztériumi légvédelmi erőket, a Nemzeti Gárdát. A közrend fenntartása érdekében 135,4 ezer rendfenntartó teljesített szolgálatot. Minden egyes szavazóhelyiséget is őriztek. A rendőrség a Twitteren keresztül is tájékoztatott.

Vitalij Klicsko, Kijev főpolgármestere, az egykori világklasszis bokszoló biciklin ment szavazni – ahogy Zelenszkij a filmsorozatban mint Ukrajna elnöke bejár a hivatalába. Az érdekes koreográfia ellenére aligha Zelenszkijre voksolt. Klicsko pártja, az Udar (Csapás) alakult át Porosenko Blokkjává, amikor Klicsko főpolgármester, Porosenko pedig államfő lett 2014-ben. A mindig jól öltözött Julia Timosenko a férjével ment szavazni. Szűkszavúan nyilatkozott: hisz Ukrajnában és mindenkinek jókedvet kívánt. Férje emlékeztette az újságírókat, hogy Szlovákia történetében először választottak női elnököket – előző nap, március 30-án, az elnökválasztás második fordulóját nagy fölénnyel nyerte, beleértve a magyarok által nagy számban lakott járásokat is, Zuzana Čaputová ügyvéd. Porosenko öltönyben, kék-sárga csíkos (az ukrán nemzeti színek) nyakkendőben jelent meg családja kíséretében. Újságírói kérdésre, hogy mit vár a választásoktól, így válaszolt: „Ukrajna győzelmét várom”, majd kicsit később hozzátette: „... és a sajátomat”. Zelenszkij élre vasalt szövetnadrágban és egyszerű sötét pólóban érkezett a szavazóhelyiségbe. Miután bedobta a szavazócedulát, mosolyogva közölte: nagyon méltó és érdemes emberre voksolt. Hozzátette: „Új élet kezdődik. Korrupció és vesztegetés nélküli élet kezdődik. Élet egy új országban – a remények országában. Úgy véljük, hogy minden rendben lesz és mi győzünk, de mindent az ukránok döntenek el.”

Részvétel (közép-európai idő szerint) 9 órakor 5,5%, 10 órakor 16,67%, Kárpátalján a legalacsonyabb, 8,3% volt. Ez országosan már több mint 4,8 millió szavazót jelentett. Az országos szám erre a korai időpontra nagyon magasra kúszott, a kárpátaljai pedig hagyományosan alacsony maradt. Hennagyij Moszkal, a megye kormányzója azt nyilatkozta, hogy Kárpátalján délután, estefelé indulnak majd meg az emberek szavazni, délelőtt templomba mennek. Vallásos vagy családpárti

Az elnök papírfigurája egy zöld tea filterén Lviv egyik kávézójában

lehet Kijev is – ott 15,6% volt a részvételi arány. Délután még mindig Kárpátalja hozta messze a legalacsonyabb részvételt, két megyében 40% közelében, a többiben 40% fölötti volt. Kárpátalján mindig elég alacsony a részvétel, de most úgy tűnt, negatív rekordot fog felállítani.

Facebookra kirakott képek és információ szerint az egyik Dnyipropetrovszk megyei körzetben a szavazócédulákat nem páncélszekrényben, hanem egy kiszuperált hűtőszekrényben tárolták. A közösségi hálót elárasztották a választási helyiségekben készült szelfik, a választás „esemény”, trendi részt venni rajta. Hírességek is fotózkodtak az urnával vagy a fülkével. Az egyik elnökjelölt, Oleg Ljasko belemutatta a kamerába a kitöltött szavazószelvényét – ez viszont már börtönnel büntethető megsértése a szavazás titkosságának. Szavazóhelyiségben Zaporizzsjában meghalt egy ember, Kijevben pedig született egy gyermek. Ahogy az ukrán parlamentben szokott lenni, szavazóhelyiségekben is voltak verekedések – bizottsági tagok verték egymást vagy a szavazót. Volt néhány bombariadó is, de mind falsnak bizonyult, evakuálásra egy esetben sem került sor. 12 óráig országosan 400 bejelentés futott be törvénysértésekről. Ezek nem nagy jelentőségű ügyek voltak. Délután emelkedett ez a szám, de nem nagyságrendekkel. A választási bizottság délután közölte, hogy semmi nem fenyegeti a választás sikerességét, estére pedig megismételte, hogy nem történt rendszerszintű törvényszegés.

Megkérdezett „híres emberek”, politológusok azt hangsúlyozták, hogy a választásokba durván befolyt az oroszországi propaganda, minden választó erre gondoljon, amikor behúzza az ikszet valamelyik jelölt mellett. A sajtó szemlélte a potenciális elnökjelöltek programjának külpolitikai és biztonságpolitikai fejezeteit. Sok minderről szólnak ezek a programok, de koherenciát nehéz volt felfedezni. Az elnök Ukrajnában a hadsereg főparancsnoka is.

A demokrácia legfőbb bizonyítéka, hogy nem tudni, ki fog nyerni. Olyan országokban, mint például Belarusz, Oroszor-

szág vagy Kazahsztán, ez nem kérdés. Szükség van arra, hogy a civil társadalom megérezze a siker ízét. Ha Porosenko jut tovább, tudjuk, hogyan folytatja. Történelmi szerepet szeretne magának, s ez nem esélytelen. Az első elnöki ciklusban sok felmutatnivaló van – EU-társult tagság, vízummentesség, hivatásos hadsereg, Moszkvától független pravoszláv egyház. Timosenko ígéretei nincsenek közel a realitásokhoz, sok az ellentmondás, nehéz elképzelni, mi lesz, de inkább rosszabb, mint jobb. Timosenko egyszer már veszített a 2010-es elnök-választáson. Zelenszkij – ő az, akiről semmi érdemit nem tudunk. Kevés pénz van a kampányában, először fordul elő, hogy elnökjelölt szinte csak a virtuális térben jelenik meg. Az internet információáramoltató hatását azonban, ha profin kezelik, nem kell lebecsülni. És ez a profizmus most megvolt.

Zelenszkij 30% fölötti eredményt ért el, messze mögötte Timosenko és Porosenko, utóbbi – akinek nevéhez kötődik az igen finom csokikat gyártó Roshen cég – egy kicsit előrébb. Jött tehát a második forduló. Hagyományosan a két továbbjutó televíziós vitában vesz részt. Porosenko ezt akarta volna, de Zelenszkij csapata kikényszerítette, hogy az ország központi arénájában, a kijevi Olimpiai Stadionban rendezzék meg, telt ház előtt, a tévében élő közvetítéssel. Zelenszkij valószínűleg lemosta ellenfelét. Ebből még nem derült ki, milyen politikus lesz, de a fellépése, eredeti hivatásánál fogva, hibátlan, frenetikus, a felkészítése telitalálat. Hogy a stadion nagyon bejött neki, azt az sem igen tagadja, aki nem szereti. A vitának kivételes nemzetközi visszhangja is volt.

Az első forduló eredményének a nép örült, a politikusok meg a szakértők egy része pedig hátradőlt – eddig nehéz volt tippelni, de most biztos, hogy Porosenko fog nyerni. Politikusi játszmában politikusé a terep, mondják. Azonban jött április 21., és Zelenszkij kiütéssel győzött, kétharmaddal, minden idők legnagyobb elnökválasztási szavazatarányával.

A beiktatás

Az újonnan megválasztott elnök a választás hivatalos végeredménye közzétételének napjától elnöknek tekintheti magát, függetlenül a beiktatás napjától, bár hatalmát csak a beiktatás után gyakorolhatja. Addig legfeljebb ideges lesz, ha mozgolódik az ő beiktatásáig cselekvőképességében semmilyen módon nem korlátozott leköszönő elnök. Az elnök Ukrajnában maximum két ciklusra választható meg, és mandátumának lejártá után is, élete végéig elnöknek nevezheti magát.

Az elnök beiktatásának ceremóniája 1991, az első elnök beiktatása óta megőrzött bizonyos elemeket, de mindig voltak újdonságok is. Az esküt az ukrán elnök az Alkotmánybíróság elnöke előtt teszi le. Érdekes, hogy eközben a kezét a Pereszopnicai Evangéliumra teszi – ez egy 16. századi kéziratos könyv, az egyik legjelentősebb keleti szláv nyelvemlék, a négy evangélium fordítása, amelyet ukrán nemzeti jelképnek tekintenek, és „használaton kívül” a Vernadszkij Könyvtárban (a mi Széchényi Könyvtárunkhoz hasonló nemzeti intézményben)

Volodimir Zelenskij az államfői hatalom egyik jelképével a beiktatási ünnepségén a kijevi parlamentben

öriznek. Azért alakult így a szertartásnak ez a része, mert 1991-ben még nem volt az országnak alkotmánya, s ezt a hagyományt megtartották 1996 után is, miután az megszületett.

1991-ben Leonyid Kravcsuk és 1994-ben Leonyid Kucsma a parlament épületében tett esküt. Kravcsuk beiktatása ünnepélyes volt, de rövid ceremónia keretében zajlott, még fogadás sem követte. 1994-ben már volt fogadás is, de nem az eskütétel helyszínén, a parlamentben, hanem a marijinszki palotában, az egykori cári rezidencián, ahol a független Ukrajnában általában a nagy állami ünnepségeket tartják. 1999-ben az újraválasztott Kucsma az Ukrajna Palotában – Kijev és az ország legnagyobb, többfunkciós kulturális létesítményében – tett esküt, nagy felhajtás közepette. Ekkorra készültek el a kozák katonai-történelmi hagyományokból eredeztethető elnöki jelképek, a nyakban viselt díszlánc, a pecsét és a legfontosabb, ugyanakkor minden bizonnyal legérdekesebb – a buzogány. A parlamenti képviselők egy része nem ment el az eseményre, mert méltatlannak tartotta a helyszínt.

A következő elnök, Viktor Juscsenko 2005-ös beiktatása volt az első, amelyet egyenes adásban közvetítettek, tulajdonképpen egy kétórás showműsornak felelt meg, a helyszín pedig Kijev főtere, a Függetlenség tere (azaz a Majdan) volt. Az eskütétel résznél azonban Juscsenko is átment a parlament épületébe, innen a marijinszki palotába, majd vissza a Majdanra, ahol mintegy félmillió ember várt rá. A ceremónia végén az elnök galambokat röptetett.

2010-ben Viktor Janukovics beiktatása tele volt váratlan – és kellemetlen – meglepetésekkel. A beiktatás előtti napon meghasadt Kijev alapítóinak emlékműve a Függetlenség téren. A beiktatás napján az elnök orra előtt váratlanul becsapódott a parlament ajtaja, az elnöki igazolványt – olyasmi, mint például a rendőröknek, a diákoknak van –, amelynek végig egy díszpárnán kellett volna feküdnie, Janukovics zsebre tette. Ezenkívül Janukovics nem énekelte a himnuszt, végig csukva volt a szája, amit az újságírók úgy interpretáltak, hogy nem

Angela Merkel vendégeként a berlini kancellári hivatal előtt

tudja a szöveget. 2014-ben Petro Porosenko a díszörség sorfala között lépkedett a parlament bejárata felé, s amikor a bejárat-hoz ért, a nagy melegtől közvetlenül a lábaihoz ájult a díszörség egyik tagja.

Zelenskij beiktatását a parlament 2019. május 20-ára tűzte ki, ami egy hétfői nap volt, s nem pedig a szokásos vasárnap. Ami más volt még, mint máskor: a parlamenthez érkezéskor az elnököt az őrség nem választotta el szorosan az összegyűlt tömegtől, hanem pacszított és szelfizett az emberekkel. Sokan zászlót lengettek, de szemfüles fotósok találtak két olyat, amelyet a tartórúdra fordítva húztak fel, nem a kék, hanem a sárga szín volt felül a kék-sárga nemzeti zászlón. A parlamentben a díszvendégek név szerinti köszöntésekor a parlamenti elnök kifejejtette a lett államfőt, amit utólag pótol.

A ceremóniára a parlament üléstermében került sor. Először fordult elő, hogy ukrán elnök egy nő, Natalija Saptala, az Alkotmánybíróság elnöke kezébe tette le az esküt. Ugyancsak egy nő, Tetyana Szlipacsuk, a Központi Választási Bizottság elnöke volt az, aki a választási eredményt kihirdette, és átadta Zelenskijnek az elnöki igazolványt, amelynek ezután egy díszpárnán kellett volna feküdnie, ahonnan egy váratlan pillanatban lecsúszott a földre. Babonás emberek nyilván kissé megrettentek.

Első elnöki beszédében Zelenskij utalt arra, hogy hétfő van, s akik ezt a napot választották, nyilván azt akarják, hogy rögtön dolgozzunk is. Az államfő bejelentette a parlament feloszlását és előrehozott választások kiírását. Ez persze nem volt automatikus a felfokozott politikai hangulatban, a következő hetekben a jogi játszmát még végig kellett játszani, mielőtt júliusban A Nép Szolgája Párt őríási főlényel nyert, és szintén először az ország történetében – új szót kellett kreálni rá – monokolációt alkothatott. ■

Fedinec Csilla

történész, az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpontjának tudományos főmunkatársa

